

BRĪVĪBAS ATBILDĪBA. MINTAUTA ČAKSTES ĪPAŠĀ DOKTRĪNA

RESPONSIBILITY OF FREEDOM. SPECIAL DOCTRINE OF MINTAUTS ČAKSTE

Diāna Apse, *Dr. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes

Tiesību teorijas un vēstures zinātņu katedras docente

Summary

The purpose of the article is to investigate and analyse Mintauts Čakste's most important activities in certain areas of law and the significance of his scientific heritage in the development of the Latvian legal system, as well as to examine the importance of personal aspects and characteristics in the most significant stages of our country's development, duties brought about by freedom, importance of responsibility ethics in the work of a judge and a lawyer. Three aspects of the doctrine created by Mintauts Čakste: the interaction of the case law conclusions with the doctrine in his judgments, legal science conclusions in the field of international law, and special doctrine – judge's dissenting opinions.

Atslēgvārdi: vērtības, nepārtrauktība, tiesiskā sistēma, tiesību zinātne, tiesneša atsevišķās domas

Keywords: values, continuity, legal arrangement, legal science, judge's dissenting opinions

Ievads

Raksta mērķis ir turpināt aplūkot un analizēt svarīgākos Mintauta Čakstes darbības veidus atsevišķās tiesību nozarēs un viņa zinātniskā mantojuma nozīmi Latvijas tiesiskās sistēmas pilnveidē, kā arī personības nozīmes aspektus mūsu valsts attīstības svarīgākajos posmos, brīvības atbildības, atbildības ētikas nozīmi tiesneša un tiesībzinātnieka darbībā. Mintauta Čakstes radītajai doktrīnai ir trīs aspekti: judikatūras atziņas mijiedarbībā ar doktrīnas atziņām viņa spriedumos, tiesību zinātnes atziņas starptautisko tiesību jomā, īpašā doktrīna – tiesneša atsevišķās domas.

Jurista uzdevums ir nerimstoši pētīt dižu juristu personības nozīmi un zinātnisko pienesumu mūsu valsts attīstības svarīgākajos posmos, jo viņu nopelni mūsu valsts demokrātijas pamatu izveidē un valsts tiesībspējas uzturēšanā svešas varas apstākļos ir nenovērtējami.

Brīvība

Mintauts Čakste bija atbildīgs un brīvs cilvēks. Tāds cilvēks, kas dzīvo sev atvēlēto laiku atbildīgi un cilvēciski. Cilvēciskums cilvēkā ir saprātīgas brīvības izpratnes auglis. Cilvēcisks cilvēks cildina taisnību un nokļūst pie patiesības. Brīvs cilvēks ievēro taisnīgumu un pievēršas gudrībai.

Patiesa brīvība ir spēja uzņemties atbildību. Tas nozīmē – izaugt sevī, līdz kļūstam pietiekami atbildīgi, lai spētu veikt savu izvēli. Viņa dzīve un darbi izpaudās kā brīvības un atbildības samērs, kas noturēja Latviju pasaulē!

Mēs neļaujam bērniem būt brīviem, kamēr neesam, tāpat kā valstī, nodibinājuši viņiem noteiktu kārtību, atbalstīdami pie viņiem, tāpat kā pie mums pašiem, to labāko. Jaunā kārtība būs viņiem vadītājs un sargs, un tikai tad mēs viņiem dosim brīvību.

Netaisnīgs cilvēks ļauj sevī vaļu (iekšējam) nezvēram un lauvai, tie ņem pārsvaru un uzveic cilvēcisko cilvēkā. Taisnīgs turpretim savalda un pakļauj saprātam gan nezvēru, gan lauvu. Turklāt lauva palīdz cilvēkam rūpēties par vispārēju labklājību un harmoniju.¹

Čakstu ģimenē “Audzināšanā nebija pārāk stingrs režīms, bet, sekodams katra bērna dabai, tēvs prata viņus vadīt pēc sava prāta, neierobežojot bērna brīvību. Viņš necieta bezdarbību un tāpēc atbalstīja ikkuru darba lauku, kādu to katrs bērns bija izvēlējis,” atcerējās Jāņa Čakstes laikabiedri. “Mācieties un krājiet zinības, tā ir manta, ko jums neviens nevar atņemt,” mēdzis teikt Jānis Čakste.² Tēvs Jānis Čakste kā valstsvīra etalons, apveltīts ar plašu redzesloku, visus lauku darbus pārzināja tikpat labi kā diplomātiskās etiķetes smalkumus. Tēvs ļoti ietekmēja Mintauta uzskatus. Kārlis Skalbe atceras, ka “Jānis Čakste darbojās laikmetā, kad varēja gūt vieglus panākumus ar demagoģiju. Bet tā nebija Čakstes dabā. Viņš bija par daudz sabiedrības cilvēks, lai tiktāl nolaistos. Vienkāršāk un siltāk viņš prata pieiet tautai”.³ Mintauts izvēlējās bailes pārvērst drosmē, bezatbildību – atbildībā, pakļaušanos – pretestībā, nedomāšanu – kritiskā domāšanā, apātiju – valstsgribā. Ar saviem darbiem viņš palīdzēja veidot reālpolitiku un tiesisko domu.

M. Čakste pieredzēja Pirmā pasaules kara ikdienu, Latvijas valsts izveidi, tās tiesību sistēmas radīšanu un piedalījās tās pilnveidē, ietekmējot tiesiskās domas veidošanos. Pēc viņa tēva Jāņa Čakstes nāves bija nepieciešamība būtiski stiprināt demokrātijas principus Latvijā. M. Čakste, būdams patiesi brīvs un atbildīgs cilvēks, piederēja pie tiem, kas varēja būt iespējamie Latvijas valsts vadītāji, ja nebūtu noziedzīgā Hitlera un Staļina Eiropas sadalīšanas plāna, tam sekojošās okupācijas, milzīgo cilvēkzaudējumu un ar cilvēka cieņu nesamērojamo ciešanu.⁴ To noteica viņa raksturs – nepakļaušanās svešai varai, dziļais profesionālisms, augstā politiskā morāle un personības harisma. No ētikas teoriju aspekta viņš

¹ Platons. Valsts. Devītā grāmata. Sērija “Avots” b.i.g. Rīga: Zvaigzne ABC, 168.–169. lpp.

² Kasparāns Ģ. Viņa ne tikai izaudzināja deviņus bērnus, bet arī... Ko zinām par Latvijas “pirmo lēdiju”? Pieejams: <https://www.la.lv/ko-zinam-par-latvija-pirmo-lediju>. [aplūkots 21.02.2020.].

³ Kasparāns Ģ. Prezidents no zemnieku cilts. Pie nācijas šūpuļa. Mājas Viesis, Nr. 3, 39. lpp. Pieejams: <https://www.la.lv/prezidents-no-zemnieku-cilts> [aplūkots 02.03.2020.].

⁴ Plašāk sk.: Apse D. Profesors Konstantīns Čakste. Ziedojums uz tautas brīvības altāra. Personības, kas savieno laikus. Grām.: Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. Latvijas Universitātes 77. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 407.–417. lpp.

bija tikumības un atbildības ētikas sintezētājs – ētiski domājošs un ētiskus lēmumus pieņemošs. Viņa rakstura īpašības noteica rīcību, jo viņš bija bezkompromisu cilvēks – pret varu, pret slavu, pret tukšu karjerismu, viņš bija nelokāms.⁵

Atbildības ētika ietver teleoloģijas un deontoloģijas uzskatus, kā svarīgus komponentus respektējot arī faktus un vērtējumus, prasa jaunu viedokļu formulējumu, balstītu plašās zināšanās. Bez tam jaunu faktu konstatācija jāaplūko kopsakarā ar vērtējumiem par cilvēka uztveri, autonomiju, taisnību.⁶ Deontoloģijas tradīcijai ir nozīmīga loma, risinot jautājumus par pienākumu un tiesību līdzsvarojumu. M. Čakstem izdevās sakausēt brīvības perfekcionisma un brīvības autonomijas doktrīnu principus, ņemot vērā cilvēku vērtību atkarību no sociālām formām, tostarp tiesībām un pienākumiem, atbildību un rīcības seku izvērtēšanu.

Pārdomas, kas noved mūs līdz rīcībai, vienmēr ir saistītas ar izvēles nepieciešamību, nevis ar mērķi. Mērķi mēs uztveram kā iepriekš noteiktu – laimīga dzīve vai tikumība – un apsveram, kā un kādiem līdzekļiem mēs to varam sasniegt.⁷ Morāle, kas balstās uz autonomiju, ir ne vien savienojama ar šiem priekšrakstiem, – tā iet tālāk, prasīdama, lai cilvēkiem tiktu brīvi ļauts radīt pašiem savu dzīvi. Tā ir ne tikai savienojama ar perfekcionismu. Tā to pieprasa. Tā liek radīt vērtīgas autonomijas nosacījumus, īstenojot perfekcionistu politiku.⁸

Atbildība

Atbildība ir tikumiska un tiesiska spēja apzināties savas darbības sekas – atbildīgi dzīvot sev atvēlēto laiku. Atbildības līmeni un kvalitāti nosaka apziņa un morālais briedums. Palielinoties brīvībai, palielinās spēja par to atbildēt sabiedriski atzīstamu mērķu sasniegšanai.

Spēja domāt un izdarīt brīvu izvēli padara mūs morāli autonomus mūsu rīcībā un lēmumos. Mēs esam atbildīgi par to, ko mēs darām un kas mēs esam.⁹ Atbildīgs profesionālis rūpīgi pārdomā visus iespējamus rīcības veidus, jo saprot, ka – vara izmantojama saprātīgi un atbildīgi.

Morālā rakstura svarīgākās iezīmes ir godprātība, drosme, cieņa, neatlaidība, taisnīgums, atklātība. Šīs iezīmes raksturo cilvēka kā personības morālo briedumu.

Morālā brieduma kategorijas (attiecinot uz tiesneša profesionālo darbību), pēc Lorenca Kolberga teorijas, ir sešas. Tās balstās uz imanento cilvēka cieņu. Līdz ar to morālā autonomija ir viens no tiesneša sociālā statusa elementiem. Piektajai morālā brieduma pakāpei atbilst spēja izvērtēt, vai likuma normas atbilst morāles principiem, kas balstās uz attiecīgajā sabiedrībā atzītajām vērtībām. Sestā kategorija jau piederīga morālās autonomijas otrajai augstākai pakāpei, ko sasniedz vien 5% cilvēku, kas orientējas uz universālām

⁵ No Augstākās tiesas muzeja materiāliem. Sk. arī: Augstākajā tiesā ciemojas senatora Mintauta Čakstes meita. Pieejams: [http://at.gov.lv/lv/jaunumi/par-notikumiem/augstakaja-tiesa-ciemojas-senatora-mintauta-cakstes-meita-846?year=2009&month=3&archive=true&\[aplūkots 15.07.2018.\]](http://at.gov.lv/lv/jaunumi/par-notikumiem/augstakaja-tiesa-ciemojas-senatora-mintauta-cakstes-meita-846?year=2009&month=3&archive=true&[aplūkots 15.07.2018.])

⁶ Kamergrauzis N. Ētikas dimensijas. Ievads mūsdienu kristīgajā ētikā. Rīga: Svētdienas Rīts, 1997, 156.–157. lpp.

⁷ Aristotelis. Nikomaha ētika. Rīga: Zvaigzne, 1985, 62. lpp.

⁸ Razu Dž. Brīvības morāle. Rīga: Madris, 2001, 377. lpp.

⁹ Josephson M. Making Ethical Decision (rev. ed.). Los Angeles: Josephson Institute of Ethics, 2002. Available at: <http://www.charactercounts.org>, p. 11 [aplūkots 15.07.2019.].

vispārcilvēciskām vērtībām un uz tām balstītiem ētiskiem principiem.¹⁰ Ja likums nonāk konfliktā ar ētikas principiem, pie sestās kategorijas piederošie indivīdi rikojas saskaņā ar taisnīgumu, vienlīdzību, cilvēka cieņu.

Pamatojot vērtību īstenošanas apjomu katrā konkrētā gadījumā, jāatceras, ka, vērtējot valsts noteikto brīvības un citas vērtības līdzsvara modeli, par saturiska taisnīguma kritēriju var tikt atzīta cilvēka cieņa kā absolūta vērtība.¹¹

Mūsos ir pa daļīnai auglīgas zemes, ērkšķu, ceļmalas, akmenāja, protams, dievišķās dzirksts. Brīvības atbildība ir gādāt par proporcijām!

Mintauta Čakstes doktrīnas trīs aspekti

M. Čakstes darbības rezultātā tapušais ir īpašs. Tas vērtējams no trīs aspektiem: senatora atziņas mijiedarbībā ar tiesību doktrīnu, tiesību zinātnieka atziņas, tiesneša atsevišķās domas – īpašā doktrīna.

Senatora M. Čakstes atziņas būtiski ietekmēja tiesību prakses pēctecību civiltiesībās. Starpkaru Latvijā 30. gadu beigās bija uzkrājušies pietiekami nozīmīga tiesību prakse daļa, īpaši civiltiesībās.

Aplūkojot Latvijas Senāta atziņas par Civillikuma normu piemērošanu,¹² no 368 spriedumiem civillietās M. Čakste referējis un radījis tēzes 76 lietās par dažādiem civiltiesību jautājumiem, ietekmējot turpmāko tiesību doktrīnu un prakses pēctecību.

Atbildēto tiesību jautājumu loks skāris plašu tiesīblauku – tostarp bērna tiesības uz uzturu, aizbildņa saistību attiecības ar aizbilstamo, legāta jēdzienu, testamentu saturu, mantojuma iegūšanas sekas, atņemtu valdījumu, tiesiska darījuma rakstiskās formas, nejausu zaudējumu, noilgumu, maiņas līgumu, uztura līgumu, nomu, īres līguma izbeigšanos, darba un uzņēmumu līguma noteikumu piemērošanu, pilnvardevēja attiecības, norēķināšanās pienākumu un iedzīvošanās pierādīšanas aspektus. Piemēram, spriedumā CKD 1939. gada 23. februāra lietā Nr. 110 izceļama senatora M. Čakstes tēze, ka ģimenes nodibinājuma labdarīgiem mērķiem pārreģistrēšanās laikā nodibinājumam ir tikai ierobežota darbība, tam ir aizliegts bez sabiedrisko lietu ministra piekrišanas slēgt līgumus, pārdot, ieķīlāt, dāvināt vai citādi atsavināt savu mantu, apgrūtināt to ar parādiem vai citādām saistībām. Nevar būt šaubas, ka ar pabalstu izmaksu nodibinājumam piederošais naudas fonds samazināsies, tādēļ ģimenes nodibinājuma administrācija nevar piešķirt no šī nodibinājuma naudas summām pabalstus bez sabiedrisko lietu ministra piekrišanas.¹³

¹⁰ Levits E. Par dažiem tiesneša neatkarības aspektiem. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens, 2018, Nr. 16, 67.–71. lpp. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/2_Par_Augstako_tiesu/Informativie_materiali/BILETENS16_WEB.pdf [aplūkots 15.01.2020.]. Plašāk sk.: Kohlberg L. Stage and Sequences: The Cognitive Developmental Approach to Socialization. In: Handbook of Socialization Theory and research. Ed. By D. A. Goslin. Chicago: Rand McNally, 1960, pp. 347–480.

¹¹ Grigore-Bāra E. Brīvības un vienlīdzības līdzsvarošana tiesībās. Grām.: Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā. Latvijas Universitātes 73. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 353. lpp.

¹² Latvijas Senāta Spriedumu birojs. Latvijas Senāta atziņas par Civillikuma normu piemērošanu (1938–1940). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 104.–335. lpp.

¹³ LVVA, 1535. f., 8. apr., 41. l., 62. l.

Augstākās tiesas sagatavotajā Latvijas Senāta nolēmumu krājumā¹⁴ var rast visai daudz Mintauta Čakstes (kā lietas referenta, tiesas sastāva locekļa) atziņu. Tās palīdz iepazīt vēstures notikumus un attiecīgā laikmeta tiesību kultūru. Tā, piemēram, par likuma ievērošanas principa piemērošanu tiesiskās kārtības vārdā lasāms V. Zāmuēla sūdzības lietā: zvērinātu advokātu padomes lēmumi disciplinārlietās kā galīgi nav pārsūdzami un tādēļ nav pārsūdzami arī uzraudzības kārtībā; pieļaut pretējo nozīmētu padarīt likumā paredzēto aizliegumu par tukšu burtu un dot iespēju sūdzētājam tieši apiet likumu.¹⁵

Spriedumos, kuros M. Čakste bijis lietas referents, saista viņa juridiskā argumentācija. Piemēram, lietā par kasācijas sūdzības termiņa aprēķināšanu saistībā ar faktu, kad personai kļuvis zināms Tiesu palātas spriedums, secināts, ka aicinājuma neizsniegšana uz tiesas sēdi nevar būt par iemeslu nedz paredzētās ārkārtējās apelācijas iesniegšanai, nedz arī paredzētās ārkārtējās kasācijas iesniegšanai saistībā ar spēkā esošo tiesisko regulējumu. Ja aicinājums nav ticis izsniegts uz pirmās instances tiesas sēdi, kurā taisīts spriedums, šāds spriedums pārsūdzams ar apelācijas sūdzību.¹⁶ Minētajās lietās vērtēta atsaukšanās uz doktrīnu (Vladimira Bukovska darbiem). Tas apliecina, ka civiltiesībām piemīt izteiktāka pēctecība saistībā ar prakses un tiesību zinātnes mijiedarbību.¹⁷

Spriedumā lietā par piekritības noteikšanas aspektiem 1940. gada 14. martā Senāta Civilā kasācijas departamenta atklātā kopsēdē secināts – ja lietā nav konstatējams neviens no apstākļiem, kas pēc atbilstošā tiesiskā regulējuma ir noteicošs lietas piekritībai, pats prasītājs varēja noteikt lietas piekritību pēc sava ieskata.¹⁸

Mūsdienās aktuāls tiesību jautājums saistāms ar īpašuma atdošanu reliģiskajām organizācijām jaunu draudžu veidošanās gadījumos, kas varētu raisīt īpašuma tiesību strīdus. Tos risinot, joprojām noder senatora M. Čakstes secinātais, ka baznīca turpina pastāvēt un patur arī savu mantu, kamēr nodibinās jauna draudze, baznīcas mantas lietošanas tiesības pāriet uz baznīcas virsvaldi.¹⁹

Tiesu autoritāti sabiedrībā veido divi galvenie faktori. Pirmais ir tiesu un tiesneša darba saturs jeb kvalitāte, un otrais ir – vērtības, kas ir tiesu nolēmumu pamatā. Attiecībā uz pirmo – tas ir pilnīgi kolēģu ziņā, lai viņu darbs būtu attiecīgi kvalitatīvs, savukārt attiecībā uz otro – par vērtībām, kas ir tiesu nolēmumu pamatā, ir atbildīgi ne tikai tiesneši, bet arī likumdevējs un sabiedrība kopumā. Tiesu vara izpilda un īsteno dzīvē sabiedrības kopējās vērtības, kas vistiešākā veidā izpaužas likumdošanā. Savukārt tiesnesim, piemērojot likumu, ir vienmēr

¹⁴ Latvijas Senāta nolēmumu atziņas: vēsturiskais mantojums. Spriedums V. Zāmuēla disciplinārlietā. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2019.

¹⁵ *Ibid.*, 120.–121. lpp. Minētajā krājumā ievietotas Senāta Apvienotās sapulces sprieduma atziņas zvērināta advokāta Voldemāra Zāmuēla disciplinārlietā 8/1939 1939. gada 12. oktobrī un pievienotie materiāli, arī V. Zāmuēla paskaidrojumi. Tiesas sastāvā bija arī senators M. Čakste. Minētajā spriedumā tiesas sastāvs lēma, ka principiālus juridiskus jautājumus nevar izskatīt uzraudzības kārtībā, jo pārbaudīt tiesu zemākās instances lēmumu pareizību pēc būtības ir tiesas augstākās instances uzdevums tikai lietās parastās pārsūdzības kārtībā.

¹⁶ LVVA, 1535. f., 8. apr., 329. l.

¹⁷ Sk. plašāk: Latvijas Senāta nolēmumu atziņas: vēsturiskais mantojums, op. cit., ievads, 7. lpp.

¹⁸ LVVA, 1535. f., 8. apr., 306. l.

¹⁹ LVVA, 1535. f., 12 III apr., 1834. l.

jābūt skaidrām šīm vērtībām un jāredz cauri likuma tekstam, lai ar likuma tekstu spētu saskatīt šīs vērtības. Tas pieder pie tiesneša kvalifikācijas.²⁰

M. Čakste allaž pamanīja negodprātīgu tiesību izmantošanu un rikojās atbilstoši tiesiskas valsts principiem, gan novēršot zemāku instanču tiesu kļūdas, gan atbalstot pareizu juridisko metodoloģiju.

Tiesību zinātnieka M. Čakstes publikācijās izteiktās atziņas ir ietekmējušas starptautisko tiesību attīstību un konsolidāciju, parādot, ka Latvijas valstiskums un starptautiskā tiesībsubjektība turpināja pastāvēt pēc piecdesmit okupācijas gadiem. Vēsturiskās netaisnības izjūta tika pārvērsta skaidrā vēsturiskā apziņā.

M. Čakstes darbību ietekmēja tēvs Jānis Čakste, kas bija starptautisko tiesību un attiecību eksperts, kurš domāja par starptautisko tiesiskumu un kolektīvo drošību, šo tiesību saistību ar pienākumiem. J. Čakste spēja vienlaicīgi apbrīnot Tautu Savienības veidošanas ideālus un kritiski vērtēt to ieviešanai radītās institūcijas saistībā ar karu novēršanu un drošības ieviešanu. J. Čakstes ideālistiskais pragmatisms starptautisko attiecību jautājumos atspoguļojas divās bieži atkārtotās tēzēs: "Tiesības ir savienotas ar pienākumiem" un "Gribēt, ko var – varēt, ko grib".²¹

Visplašākais M. Čakstes apcerējums, kas kļuvis par stūrakmeni Latvijas neatkarības prasības pamatojumam: Latvijas iekļaušanas PSRS norise un tās juridiskā un politiskā analīze. Rakstu izmantojusi arī Kerstena komisija savā ziņojumā.²² Rakstu par PSRS suverenitātes jēdzienu Rietumos joprojām uzskata par temata klasisku iztirzājumu. M. Čakste arī turpmāk pievērsa savu vērību padomju tiesībām un padarīja bagātāku šo pētīšanas lauku ar vairākiem sacerējumiem. Nodarbojoties ar agresijas problēmu, viņš tematu iztirzāja vispusīgi, neaprobežojoties ar juridisko analīzi, bet meklējot arī tās vēsturiskās saknes un atklājot tās politisko nozīmi, iztirzājot arī "mierīgas koeksistences" jautājumus.²³

Par Mintautu Čaksti kā tiesībzinātnieku starptautisko tiesību jomā vēsta viņa bibliogrāfija, kas aptver žurnālos un grāmatās publicētos rakstus. To sastādījis Dītrihs Andrejs Lēbers.²⁴

²⁰ Levits E. Uzruna Latvijas tiesnešu konferencē. Pieejams: <https://www.president.lv/lv/jaunumi/zinas/valsts-prezidenta-egila-levita-uzruna-latvijas-tiesnesu-ikgadeja-konference-26005>. [aplūkots 19.02.2020.].

²¹ Paporinskis M. Jānis Čakste kā starptautisko tiesību un attiecību domātājs. Jurista Vārds, 05.11.2019., Nr. 44 (1102), 27.–30. lpp.

²² Čakste A. Mintauts Čakste. Publikācijas. Stokholma, 1994, 13. lpp., sk. arī: Zunda A. Zem politisko lielvaru riteņiem. Baltijas valstu jautājums starptautiskajās attiecībās 1940.–1991. gadā. Šo darbu sūtnis Alfrēds Bilmanis 1947. gadā vēl pirms iespiešanas Amerikā bija iesniedzis Apvienoto Nāciju delegācijām kā memorandu par Latvijas tiesisko stāvokli. "Senatora Kerstena komisijas aktivitāšu pamatmērķis ir izvērtēt komunistu režīma mērķus, metodes, sagrābjot varu un anektējot Austrumeiropas valstis, kā arī atklāt noziegumus, ko šī vara ir pastrādājusi. Č. Kerstens ar atsevišķiem komisijas locekļiem ieradās Anglijā 1954. gada jūnija sākumā un tikās ar latviešu trimdas pārstāvjiem, tajā skaitā sūtni K. Zariņu..." Latvijas Vēstnesis, 15.09.2005., Nr. 147 (3305). Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/116661>.

²³ Čakste A. 1994, 13. lpp.

²⁴ M. Čakstes bibliogrāfija:

Is the Soviet Union a Federal State. *Baltic Review*, 1947, Vol. 2, No. 1, pp. 42–45.

Justice and Law in the Charter of the United Nations. *American Journal of International Law*, 1948, Vol. 42, pp. 590–660.

Two Aggressions Compared. *Baltic Review*, 1948, Vol. 2, No. 2, pp. 31–39.

Latvia and the Soviet Union. *Journal of Central European Affairs*. Colorado, 1949, Vol. 9, pp. 32–60, 173–211.

Latvija kā starptautiska problēma. *Tiesībnieks*, 1949, Nr. 7, 137.–147. lpp.

Nozīmīgākās publikācijas: *Latvia and the Soviet Union; Justice and Law in the Charter of the United Nations; Two Aggressions Compared* un “Latvijas starptautiski tiesiskā atzišana”, kurā analizēta Stimsona doktrīna starptautisko tiesību kontekstā, *Is the Soviet Union a Federal State* un *Soviet Concepts of the State?*²⁵ Apstākļi, ka valstu vairākums nav atzinis *de jure* tagadējo *status quo* Latvijā un ka ASV konsekventi turpina turēties pie Stimsona doktrīnas, liecina, ka atzišanai ceļā stāv ļoti nopietni šķēršļi. Tā tika pamatota starptautisko tiesību principa *Ex injuria jus non oritur* izpausme.

Mintauta Čakstes publikācijās paustās atziņas sasaucas ar mūsdienu nostāju par valsts iesaistīšanos globālās vienībās, jo lielāku vienību apjomi veicina neprovocējošu aizsardzību un integrējošu drošību agresijas gadījumā. Jo vairāk subjektu jebkurā līmenī saglabā kādu kontroli pār savu drošību, jo stabilāka būs sistēma, tāpēc ka sabrukums vienā punktā neradīs visas drošības sistēmas sabrukumu.²⁶

Sevišķa nozīme ir trimdā esošo senatoru atzinumam (tam pievienojās arī M. Čakste) par ārpus okupācijas varas ietekmes esošo Saeimas locekļu kā likumīgi ievēlētu brīvās Latvijas tautas pārstāvju pilnvarām aizstāvēt Latvijas intereses. Šis atzinums par 1922. gada Satversmes spēkā esamību okupācijas apstākļos skaidri un nepārprotami formulēja Latvijas valsts nepārtrauktību.²⁷

Publikāciju saturs norāda uz M. Čakstes darbu zinātnisko kvalitāti.²⁸ Mintauta Čakstes īpašā doktrīna ir viņa kā senatora tiesneša atsevišķās domas.

Soviet Aggression and Its Historical and Ideological Background. *Baltic Review*, 1949, Vol. 2, No. 3, pp. 9–17.

Soviet Concepts of the State, *International Law and Sovereignty*. *American Journal of International Law*, 1949, Vol. 43, pp. 21–36.

The Development of Public Law in Latvia. In: *International Congress of Jurists West Berlin 1952*. Complete Report. The Hague, 1952, pp. 26–27.

Sovjetrysk nationalitetspolitik. *Samtid och Framtid*. Stockholm, Nr. 10, s. 564–569.

De baltiska staterna under sovjetrysk valdsvalde. In: *Hundra miljoner fangar*. Stockholm, 1953, s. 135–148.

The Gardioan Knot. *East and West*. London, 1954, No. 1, pp. 12–17.

Peaceful Co-Existence. *East and West*. London, 1955, No. 4, pp. 3–7.

Latvijas starptautiski tiesiskā atzišana. *LRJ*, 1959, Nr. 1, 3.–11. lpp. (English summary: pp. 45–46).

Okupētas Latvijas agrārā iekārta, tās maiņas un pārvērtības. *LRJ*, 1959, Nr. 2, 23.–32. lpp.; 1960, Nr. 3, 18.–29. lpp.; 1960, Nr. 4, 20.–32. lpp. (English summary: pp. 43–47); 1961, Nr. 6, 18. lpp.

Lielbritānija un Baltijas valstis. *LJR*, 1961, Nr. 6, 20. lpp.; Čakste A., 1994, 14. lpp.

²⁵ Čakste M. Latvijas starptautiski tiesiskā atzišana. *Latviešu Juristu Raksti*, 1959, Nr. 1, 13. lpp. Rakstā “Latvijas starptautiski tiesiskā atzišana” M. Čakste aplūko Latvijas neatkarības starptautiski tiesisko atzišanu pēc valsts nodibināšanas 1918. gadā, arī no Krievijas puses. Viņa secinājums: jaunu suverenitātes titulu Krievija varētu iegūt tikai ar atļautiem līdzekļiem, kas aizliedz agresiju un bruņotu intervenci, ar kurām Krievija 1940. gadā panāca Latvijas okupāciju un savas varas nodibināšanu mūsu zemē.

²⁶ Buzans B. *Cilvēki, valstis un bailes*. Rīga: AGB, 2000, 352. lpp., sk. arī: Simon H. A. *The architecture of complexity*. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 1962, p. 106.

²⁷ Apse D. Mintauta Čakstes zinātniskais mantojums. Tā nozīme Latvijas valstsgribas turpinātībā / *Scientific Legacy or Mintauts Čakste. Its standing in Continuity of Will for Latvian Statehood*. Grām.: *Tiesību zinātnes uzdevumi, nozīme un nākotne tiesību sistēmās*. Latvijas Universitātes 7. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 471. lpp.

²⁸ Viņa publikāciju sarakstam jāpieskaita senatoru atzinums un viņa aktīvā sabiedriski politiskā darbība. M. Čakstes publikācijās dominē analītiskā, salīdzinošā un vēsturiskā izpētes metode, palīdzot pareizi analizēt, sintezēt un formulēt tiesības. Tas liecina par zinātnieka prasmi iekļaut paša pētnieka zinātniskās kvalitātes juridiskajā metodē un lasītāja patstāvīgās domāšanas attīstībā. Plašāk sk.: Apse D. 2019, 473. lpp.

Ja mazākums būs gana ciets savā pārliecībā, savukārt vairākums – gatavs pielāgoties, tad mazākuma viedoklis neizbēgami kļūs par noteicošo. No tā jāmacās abām pusēm!

Vairākums ir gatavs pielāgoties labi argumentētam viedoklim un to vēlāk, iespējams, pieņemt par valdošo.

M. Čakstes atsevišķās domas vērtējamas kā atbildīga rīcība (atbilstoši sirdsapziņai un personiskai integritātei), kas kalpo dziļākas tiesību izpratnes veidošanai sarežģītos tiesību jautājumos un tiesību zinātnes attīstībai, sniedzot papildu skaidrojumus par pamatspriedumu. Paradoksāli, bet “sabiedrībai nozīmīgās lietās paustajos atsevišķajos viedokļos tiesneši izvēlas paskaidrot tiesas pieņemto nolēmumu, lai padarītu to pārliecinošāku un ieviestu sabiedrībā”.²⁹

Tiesnešu atsevišķās domas satur gan judikatūras iezīmes un var būt par pamatu vēlākai judikatūras maiņai,³⁰ gan tiesību zinātnes iezīmes.

Aplūkojot vairākus spriedumus lietās, kuras izspriestas 1939.–1940. gadā un kurās piedalījies senators M. Čakste, dažiem spriedumiem pievienotas arī tiesnešu atsevišķās domas. Pie Senāta kopsēdes sprieduma 1940. gada 24. janvārī publicētas M. Čakstes un A. Rumpētera atsevišķās domas par to, kāpēc Tiesu palātas spriedums nav atstājams spēkā kā iepriekšējā līmeņa tiesas kļūdu papildu konstruktīva kritika nepareizas normu iztulkošanas, nepareizas judikatūras piemērošanas u. c. gadījumos.³¹

Tiesu palātas viedokļa papildu kritika saistībā ar nepareizu juridisko argumentāciju izskanējusi M. Čakstes atsevišķajās domās kopsēdes lietā Nr. 39/31, kurās uzsvērts, ka kasācijas sūdzībā pareizi aizrādīts, ka Tiesu palāta operējusi ar negatīvu apstākli, kam nav pierādījuma spēka. Tiesu palātas viedoklis par pārjaunojuma esamību nevar tikt atzīts par pietiekami un juridiski pareizi motivētu.³²

Senators M. Čakste tiesneša atsevišķajās domās principiāli aizstāvēja un argumentēja savu redzējumu par kārtējo tiesību jautājumu. Viņš iezīmēja juridisku problēmu visbiežāk saistībā ar nepareizu argumentāciju tiesību prakses un doktrīnas atziņu izmantošanā, vērojot uzmanību uz tiesiskām neskaidrībām un, iespējams, nepietiekamu tiesnešu sastāva diskusiju, tādējādi padarot saprotamāku vairākuma spriedumu.

²⁹ Kelemen K. Dissenting Opinions in Constitutional Courts. German Law Journal, 2013, Vol. 14, No. 8, p. 26. Available at: http://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dcc0c8495/t56bla900f8baf3f-5571706ba/1454483714236/GLJ-Vol14_No_08_Kelemen.pdf [aplūkots 28.12.2019.].

³⁰ Altan A. The role of dissenting and concurring opinions in the Turkish practice. Report on the conference on: “The Importance of Dissenting and Concurring Opinions in the Development of judicial Review”. Batumi, Georgia, 17–18 September of 2010, p. 2. Available at: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)017-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)017-e) [aplūkots 29.12.2019.].

³¹ M. Čakste un A. Rumpēters savās atsevišķajās domās papildus uzsvēruši, ka apgabaltiesa nav pareizi piemērojusi judikatūru un doktrīnu. Tomēr Senāta CKD spr. 35/1852 apgabaltiesas citētā vietā, kas satur ziņā atbilst attiecīgai vietai V. Bukovska Civilprocesa likuma mācību grāmatā (sk. op. cit., 534. lpp.), runā par atbildētāju pēc iesniegtā akta, resp., par atbildētāju, kas pašā aktā minēts. LVVA, 1535. f., 8. apr., 318. l.

³² Šajā gadījumā jaunās un vecās saistības kopīga pastāvēšana ir pilnīgi iespējama, un pat vairāk – jauna saistība par vekseļu izdošanu nav prezumējama kā *novacija* (piezīme “v” pie CL 3586. panta Bukovska izdevumā). Arī mūsu Senāts ir pastāvīgi atzinis, ka vekseļa izdošana nav maksājums *in solutum*, bet gan atlikta samaksa *solvendi causa* (Sen. CKD spr. 31/881 un citi). LVVA, 1535. f., 8. apr., 267. l.

Kopsavilkums

1. Mintauta Čakstes dzīves gaitas un darbi apliecina viņa uzticību nezūdošām garīgām vērtībām – atbildības brīvībai un neatkarībai. Viņš domāja un darbojās kā Latvijas patriots, eiropietis, starptautiski, parādot, ka patriotisms, identitāte, brīvība un atbildība ir patiesas un mūžīgas vērtības.
2. Mintauta Čakstes darbība liecina, ka viņš bija tikumības un atbildības ētikas teoriju pārstāvis, vērsās pret tiesību nihilismu, tiesību formālu piemērošanu, tiesību apiešanu un tiesību ļaunprātīgu izmantošanu.
3. M. Čakste kopējai tiesiskai domai pievienoja savu. Lai katrs nākamais spriedums līdzīgos tiesību jautājumos būtu tiesisks, veicinātu vienotu tiesu prakses nodrošināšanu, izlīdzinoši aizsargātu prāvnieku un sabiedrības tiesiskās intereses (pēc iespējas novēršot kļūdas motīvu daļā nākotnes spriedumos), ņemot vērā, ka civiltiesībās visizteiktāk novērojama pēctecība tiesību prakses un doktrīnas atziņu izmantošanā.
4. Senatora M. Čakstes atsevišķajās domās paustās atziņas pilnveido Latvijas tiesisko sistēmu, īpaši starpkaru Latvijas pēdējo gadu posmā skaidri parāda dziļu izpratni visdažādākos privāttiesību jautājumos, kritizējot nepareizu iepriekšējo juridisko argumentāciju.
5. Mintauta Čakstes radītajai doktrīnai ir trīs aspekti: judikatūras atziņas mijiedarbībā ar doktrīnas atziņām viņa spriedumos, tiesību zinātnes atziņas starptautisko tiesību jomā, īpašā doktrīna – tiesneša atsevišķās domas.
6. Mintauta Čakstes zinātniskais devums ir universāls un nozīmīgs Eiropas un pasaules tiesiskās domas kontekstā. Neatkarīgi no apstākļiem viņš vienmēr palika uzticīgs demokrātiskai Latvijai un iedvesmoja daudzus nezaudēt ticību brīvās Latvijas atdzimšanai.